

POSTANOWIENIE

Dnia 2 października 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Helena Ciepla (przewodniczący)

SSN Marian Kocon

SSN Krzysztof Strzelczyk (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku K. B.

przy uczestnictwie K. B. i A. B.-B.

o podział majątku, po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 2 października 2008 r., skargi kasacyjnej wnioskodawczyni od postanowienia Sądu Okręgowego w S. z dnia 29 listopada 2007 r., sygn. akt II Ca (...),

uchyla zaskarżone postanowienie w punktach 1 (pierwszym), 3 (trzecim) i 4 (czwartym) i w tym zakresie przekazuje sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w S. pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego

Uzasadnienie

W postępowaniu o podział majątku wspólnego z wniosku K. B. z udziałem początkowo Z. B. a później wobec jego śmierci z udziałem spadkobierczyń, jego córek: A. B.-B. oraz K. B., Sąd Rejonowy w S. postanowieniem z dnia 17 maja 2007 r. ustalił, że w skład majątku dorobkowego K. B. oraz Z. B. wchodzi:

- kwota 269.264,32 złotych stanowiąca równowartość nakładów na majątek odrębny uczestnika z tytułu spłaty kredytu,
- kwota 19.673,16 złotych stanowiąca wartość nakładów na majątek odrębny uczestnika z tytułu trwałego wyposażenia domu,

- kwota 9.100 złotych stanowiąca równowartość samochodu osobowego Ford Sierra,
- kwota 73.765 złotych stanowiąca równowartość 38.151,72 DEM,
- kwota 6.161,39 złotych stanowiąca równowartość 2.215,93 USD,
- Kwota 366 złotych stanowiąca równowartość przyłącza telefonicznego

oraz dokonał podziału tego majątku w ten sposób, że wszystkie wymienione składniki majątku przyznał po połowie uczestniczkom postępowania i jak określono w postanowieniu: „tytułem wyrównania udziałów w majątku wspólnym zasądził od uczestniczek na rzecz wnioskodawczynie kwoty po 94.584,39 złotych od każdej z nich płatne jednorazowo w terminie sześciu miesięcy od uprawomocnienia się postanowienia. W tym samym postanowieniu Sąd Rejonowy umorzył postępowanie w zakresie ruchomości oraz oddalił wnioski w pozostałej części.

Sąd Rejonowy oparł swe rozstrzygnięcie na następujących ustaleniach faktycznych:

K. B. i Z. B. pozostawali w związku małżeńskim od 21 lipca 1984 r. do chwili jego rozwiązania przez rozwód orzeczony wyrokiem Sądu Okręgowego w S., który uprawomocnił się do 25 kwietnia 2000 r. Z. B. miał dwoje dzieci z poprzedniego małżeństwa. Pracował jako kapitan na statkach różnych armatorów. K. B. od 1992 pracuje w Wojewódzkiej Stacji Sanitarno Epidemiologicznej. W 1991 r. Z. B. nabył samochód Ford częściowo za pieniądze uzyskane ze sprzedaży nabytego przed ślubem samochodu marki Polonez. Przed zawarciem związku małżeńskiego Z. B. nabył działkę z niewykończonym domem za kwotę 600.000 złotych (przed denominacją). Na wykończenie domu zaciągnął kredyt w wysokości 1.400.000 złotych (przed denominacją), z którego 72.863 złotych zostało spłaconych przed zawarciem małżeństwa z wnioskodawczynią. Z majątku dorobkowego na spłatę kredytu została przekazana kwota 1.631.821 złotych, która stanowiła 70,08% wszystkich środków wydatkowanych na tę nieruchomość (obejmujących nadto 600.000 złotych z tytułu ceny nabycia nieruchomości oraz 72.863 złotych kredytu spłaconego przed powstaniem wspólności majątkowej małżeńskiej) o aktualnej wartości 400.000 złotych, zgodnie wskazanej przez strony. Według ustaleń sądu, z majątku dorobkowego zostały poczynione wydatki na roboty wykończeniowe domu o łącznej wartości 19. 673,17 złotych.

Małżeństwo stron funkcjonowało do 1993 r. Na początku kwietnia 1994 r. Z. B. wyprowadził się do Międzyzdrojów. W okresie od 15 grudnia 1993 r. do sierpnia 1994 r.

wypłacił z kont dewizowych w Banku (...) S.A. kwoty 32.151,71 DM, 6000 DM oraz 2.215,93 USD. Pieniądze te zostały przeznaczone na uruchomienie działalności gospodarczej w M., którą uczestnik prowadził ze znajomymi. Polegała ona na prowadzeniu pizzerii „A(...)”. Działalność ta z czasem przestała przynosić dochody i w 1998 r. została zlikwidowana. W 1997 r. uczestnik uzyskał dochód ze swego udziału wynoszący 8.566,57 złotych.

Sąd Rejonowy oddalił wniosek wnioskodawczynie o ustalenie nierównych udziałów. Przyjął, że kredyt zaciągnięty przez uczestnika został w całości przeznaczony na wykończenie budynku na działce. Nakłady z majątku wspólnego na nieruchomość należącą do Z. B. a obejmujące spłatę kredytu budowlanego, zostały wyliczone w odniesieniu do aktualnej wartości nieruchomości po odliczeniu wartości robót wykończeniowych sfinansowanych z bieżących dochodów i wyniosły 134.635,70 złotych dla każdego z małżonków ($400.000 \text{ zł} - 19.637,6 \text{ złotych} = 380.326,84 \text{ zł} \times 70,8\% = 269.271,4 : 2 = 134.635,7 \text{ zł}$). Odnośnie środków znajdujących się na kontach dewizowych wypłaconych przez Z. B. Sąd wskazał, że w tym okresie trwała wspólność majątkowa pomimo, że małżeństwo nie funkcjonowało i środki te powinny być rozliczone jako majątek dorobkowy. Udział wnioskodawczynie z tego tytułu, według średnich kursów walut osiągnął równowartość 36.882,81 zł. Zdaniem sądu, skoro środki te zostały przeznaczone na działalność gospodarczą ich uwzględnienie zamyka kwestię rozliczeń zysków z tej działalności, tym bardziej, iż brak było dowodów stwierdzających, że zyski te były przeciętne i stanowiły dochód uczestnika, tak jak wynagrodzenie uzyskiwane w tym okresie przez wnioskodawczynię.

W apelacji od tego postanowienia uczestniczki zarzuciły naruszenie art. 43 § 2 k.r.o. przez błędne przyjęcie, że nie zachodzą przesłanki do ustalenia nierównych udziałów oraz art. 43 § 1 k.r.o. przez błędne przyjęcie, że zaciągnięty przez Z. B. kredyt na wykończenie domu stanowi nakład na jego majątek odrębny w postaci spłaty części kredytu z majątku wspólnego. Ponadto zdaniem skarżących sąd dowolnie przyjął, że środki z konta bankowego stanowią składnik majątku wspólnego pomimo, iż zostały wydatkowane w czasie trwania małżeństwa między innymi na utrzymanie i nie istniały w chwili ustania wspólności majątkowej.

Wnioskodawczynie zarzuciła w apelacji pominięcie, bez uzasadnienia, kwoty 51.275,95 złotych jako równowartości 26.520 DEM stanowiących wynagrodzenie Z. B. za okres od 18 października 1994 r. do dnia 17 kwietnia 1995 r.

Postanowieniem z dnia 29 listopada 2007 r. Sąd Okręgowy w S. z apelacji uczestniczek zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że ustalił równowartość nakładów na majątek odrębny Z. B. z tytułu spłaty kredytu na kwotę 36.171,60 złotych i obniżył spłaty zasądzone od uczestniczek na rzecz wnioskodawczynie do kwot po 16.327,69 złotych.

Sąd Okręgowy wskazał, że przyjęte przez Sąd Rejonowy metoda odniesienia wartości nakładu do wartości nieruchomości nie może być zastosowana w uwarunkowaniach niniejszej sprawy, gdyż kredyt nie był przeznaczony na zakup nieruchomości, a jedynie w niewielkiej części został przeznaczony na wykończenie budynku. Zdaniem sądu najbardziej adekwatnym sposobem ustalenia wartości nakładu w postaci spłaty kredytu było odniesienie do średniego wynagrodzenia w dacie dokonywania spłaty. W ten sposób sąd ustalił wysokość nakładów z majątku wspólnego na kwotę 36.171,60 złotych.

Jako niezasadne ocenił sąd odwoławczy zaliczenie w skład majątku wspólnego wynagrodzenia otrzymywanego przez Z. B. w okresie w 1992 i 1993 roku, czyli na 8 lat przed ustaniem wspólności majątkowej małżeńskiej. Brak było bowiem podstaw do zarzucenia mu zawinionego nierozliczenia się z kwot stanowiących równowartość 38.151,72 DEM i 2.215,93 USD.

Sąd Okręgowy oddalił w całości apelację wnioskodawczynie uznając za niezasadne zaliczenie do majątku wspólnego dochodów uczestnika, jakie osiągnął na pięć lat przed ustaniem wspólności majątkowej, tym bardziej, iż wnioskodawczynie dochody uzyskiwane w tym czasie zachowała dla siebie a współmałżonek musiał się także sam utrzymać.

Wnioskodawczynie złożyła skargę kasacyjną od postanowienia Sądu Okręgowego w S. w części uwzględniającej apelację uczestniczek i w części oddalającej jej apelację. W ramach pierwszej podstawy skargi (art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c.), wnioskodawczynie zarzuciła naruszenie: art. 45 § 1 i 2 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 19 stycznia 2005 r. przez jego nieprawidłową wykładnię i przyjęcie, że wysokość nakładów z majątku wspólnego podlega rozliczeniu przez odniesienie do średniego wynagrodzenia a nie do wartości rzeczy, na którą nakładów dokonano; art. 415 k.c. w związku z art. 6 k.c. przez przyjęcie, że wnioskodawczynie nie udowodniła szkody powstałej w wyniku pobrania przez uczestnika środków zgromadzonych na walutowym rachunku bankowym; art. 31 k.r.o. oraz art. 32 § 1 i 2 pkt 1 k.r.o. w brzmieniu obowiązującym do dnia 19 stycznia 2005 r. przez przyjęcie, że dochody uzyskane przez

jednego z małżonków w trakcie separacji faktycznej nie są objęte wspólnością ustawową. Naruszenie przepisów postępowania polegało na, sprzecznym z art. 382 k.p.c., dokonaniu ustaleń odmiennych niż sąd pierwszej instancji bez przeprowadzenia postępowania dowodowego oraz na wyjściu, pomimo zakazu z art. 378 § 1 k.p.c., poza granice apelacji uczestniczek.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Wskazany w skardze kasacyjnej art. 382 k.p.c. ma charakter ogólnej dyrektywy. Jest wyrazem pełnej apelacji i nakłada na sąd drugiej instancji obowiązek orzekania na podstawie materiału zebranego w postępowaniu w pierwszej instancji oraz w postępowaniu apelacyjnym.

Jak trafnie przyjmuje się w judykaturze, przepis ten może stanowić podstawę kasacyjną jedynie wtedy, gdy sąd drugiej instancji pominie część zebranego w sprawie materiału dowodowego i wyda orzeczenie wyłącznie na podstawie materiału zebranego przed sądem pierwszej instancji lub na podstawie własnych ustaleń z pominięciem wyników postępowania dowodowego przeprowadzonego przed sądem pierwszej instancji (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 9 czerwca 2005 r., III CKN 674/04, nie publ. oraz z 22 lutego 2007 r., III CSK 337/06, nie publ.). W skardze kasacyjnej naruszenie art. 382 k.p.c. łączy się jednak z innymi wadliwościami postępowania przed sądem drugiej instancji a mianowicie brakiem wskazania wysokości średniego rocznego i kwartalnego wynagrodzenia będącego podstawą ustalenia wartości nakładów jak również zaniechanie przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego. Uchybienia te obejmują hipotezy innych, nie wskazanych w skardze kasacyjnej norm procesowych. Z tego względu nie można podzielić stanowiska skarżącej, iż doszło w jakikolwiek sposób do naruszenia art. 382 k.p.c.

Nie ma także racji wnosząca skargę kasacyjną, że sąd drugiej instancji, sprzecznie z art. 378 § 1 k.p.c., wyszedł poza granice apelacji uczestniczek. Niezależnie od odrębności nieprocesowego postępowania o podział majątku wspólnego i integralności postanowienia co do istoty kończącego to postępowanie, należy wskazać, że uczestniczki zaskarżyły postanowienie Sądu Rejonowego w S. w zakresie ustalenia wysokości spłaty w związku z nakładami z majątku wspólnego na majątek osobisty uczestnika oraz w związku z zaliczeniem do majątku wspólnego środków pieniężnych tj. 38.151,72 DEM oraz 2.215,93 USD. Zdaniem skarżących majątek wspólny nie obejmował tych składników i nie było podstaw do rozliczenia nakładów. Wobec tego

jednoczesne zakwestionowanie odmowy ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym nie wyczerpywało zakresu apelacji uczestniczek.

Bezzasadność zarzutów obejmujących przepisy postępowania sprawia, że podstawą dalszych rozważań dotyczących naruszenia prawa materialnego jest stan faktyczny przyjęty przez sąd drugiej instancji.

Wstępnie należy podnieść, iż wobec ustania wspólności majątkowej małżeńskiej Z. B. i K. B. przed dniem 20 stycznia 2005 r. tj. przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 17 czerwca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 162, poz. 1691) do podziału ich majątku oraz do zwrotu wydatków i nakładów dokonanych z majątku wspólnego na majątek osobisty stosuje się przepisy kodeksu rodzinnego i opiekuńczego w brzmieniu obowiązującym przed tym dniem (art. 5 ust. 5 pkt 3 ustawy).

Na gruncie art. 45 § 1 k.r. i op. w orzecznictwie wyrażono pogląd, że w sytuacji, gdy nakłady pochodzące z majątku wspólnego zostały poczynione na budowę domu na gruncie wchodzącym w skład majątku odrębnego jednego z małżonków wartość tych nakładów określa się w ten sposób, że najpierw ustala się ułamkowy udział nakładów małżonków w wartości domu z czasu jego budowy a następnie oblicza się ten sam ułamkowy udział w wartości domu według cen rynkowych (uchwała Sądu najwyższego z dnia 16 grudnia 1980 r. III CZP 46/80 OSNC 1981/11/206).

W późniejszych orzeczeniach Sąd Najwyższy podtrzymywał ten sposób ustalenia wartości nakładów na rzecz stanowiącą majątek osobisty jednego z małżonków (por. np. uchwałę z dnia 12 kwietnia 1989 r., III CZP31/89 nie publ., z dnia 5 października 1990 r., III CZP 55/90, OSNC 1991/4/48). Podziela go również Sąd Najwyższy w składzie rozpoznającym skargę kasacyjną wnioskodawczyni a wobec nieco odmiennego stanu faktycznego uznać należy, że opisane zasady rozliczenia mają zastosowanie do spłaty kredytu, który został przeznaczony na budowę, rozbudowę lub remont domu postawionego na gruncie należącym do jednego z małżonków.

Sąd drugiej instancji bezzasadnie odstąpił od tej metody ustalania wartości nakładu wskazując, że kredyt zaciągnięty przez jednego z małżonków przed powstaniem wspólności majątkowej małżeńskiej, nie był przeznaczony na zakup nieruchomości a tylko jego niewielka część została przeznaczona na wykończenie budynku. Przedmiotem rozliczeń jest dokonana z majątku wspólnego spłata wymienionego kredytu. W tej części, w jakiej kredyt ten został przeznaczony na wykończenie budynku lub w jakikolwiek sposób wpłynął na zwiększenie wartości

nieruchomości, wartość nakładów należy ustalić stosownie do wskazanej wyżej metody. Zastosowanie innej metody ustalenia wartości nakładów z majątku wspólnego jest możliwe wobec tej części kredytu, który został wykorzystany na inne cele, nie związane z nabyciem lub zwiększeniem wartości rzeczy. Kwestie te, związane z przeznaczeniem kredytu nie zostały ustalone przez sąd drugiej instancji, pomimo obowiązków wynikających z art. 567 § 1 k.r. i op. (por. też uchwałę Sądu Najwyższego z dnia 21 lutego 2008 r. III CZP 148/07, Biul. SN 2008/2/10).

Kodeks rodzinny i opiekuńczy posługując się w art. 45 pojęciami „nakładów” i „wydatków” nie określa ich desygnatów. W piśmiennictwie przyjmuje się, że nakłady i wydatki w rozumieniu tego przepisu, obejmują wszystkie przysporzenia na rzecz jednej masy majątkowej, dokonane z uszczerbkiem dla drugiej masy majątkowej. Podstawą przysporzenia może być czynność faktyczna jak i jakiegokolwiek inne zdarzenie. Jednym z przykładów takiego przysporzenia są nakłady i wydatki z majątku wspólnego na działalność gospodarczą prowadzoną przez jednego z małżonków opartą na majątku odrębnym (por. uchwałę Sądu najwyższego z dnia 15 września 2004 r. III CZP 46/04, OSNC 2005/9/152). Z ustalonego w sprawie stanu faktycznego wynika, że środki zgromadzone na rachunkach bankowych w wysokości 32.151,71 DEM oraz 2.215,93 USD, przynajmniej w części, zostały przeznaczone na uruchomienie działalności gospodarczej uczestnika M.. Dlatego podstawę rozliczeń w tym zakresie – jak słusznie podnosi się w skardze kasacyjnej - stanowi art. 45 § 1 k.r. i op. nie zaś art. 415 k.c.

W skład majątku wspólnego wchodzi przedmioty majątkowe nabyte w czasie trwania wspólności ustawowej przez oboje małżonków lub przez jednego z nich, w szczególności określone w art. 32 k.r. i op., niezależnie od tego, czy przed ustaniem wspólności małżonków pozostawali w faktycznej separacji. Zerwanie więzi gospodarczych przez małżonków nie mających wspólnych dzieci ma jednak istotny wpływ na zakres obowiązku rozliczenia się jednego z małżonków z zużytych tylko przez niego przedmiotów – składników majątkowych w ramach roszczenia odszkodowawczego przysługującego współmałżonkowi, które miałyby swoją podstawę w art. 415 k.c. Zważyć jednocześnie należy, iż zgodnie z poglądem wyrażonym przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 26 maja 1999 r. (sygn. akt III CKN 153/99, nie publ.) w wypadku separacji faktycznej bezdzietnych małżonków ustaje przewidziany w art. 27 k.r. i op. obowiązek przyczyniania się do zaspokajania potrzeb rodziny.

Jeżeli ulokowane na rachunku bankowym środki stanowiące składnik majątku wspólnego zostały przeznaczone na własne, usprawiedliwione potrzeby związane

z utrzymaniem jednego z małżonków, choćby zużycie tych składników w czasie trwania wspólności majątkowej nastąpiło bez zgody współmałżonka, brak jest podstaw do konstruowania na tej podstawie odpowiedzialności odszkodowawczej pomiędzy małżonkami. Uwagi te odnoszą się do rozliczenia wynagrodzenia uczestnika otrzymywanego w okresie faktycznej separacji, której początku sąd drugiej instancji precyzyjnie nie oznaczył.

Z tych wszystkich względów Sąd Najwyższy orzekł jak wyżej na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c.